

Over de Gentse “Garde-Civiek”

Toen Karelke Waeri, omstreeks 1897, zijn kluchtig lied over de Gentse “Burgerwacht” neerpente, vertolkte hij zonder twijfel de appreciatie (?) van de meeste stadgenoten ten aanzien van onze plaatselijke “garde-civiek” die ook spottend “garde-komiek” werd genoemd.

Had men het immers, bij de eeuwwisseling, over onze burgerwacht dan glimlachte men, men zong een spotlied of men liet hen paraderen in café-chantants en in blijspelen. Men kon ze eenvoudig niet in ernst nemen.

Was die ironie gegrond of wat was er aan de hand? Feit is, dat onze “garde-civiek” zichzelf had overleefd en geen zin meer had. Ons land beschikte immers reeds een hele poos over een gedisciplineerd leger en met de afschaffing van de legerloting in 1909 was de burgerwacht helemaal overbodig. De vroegere officieren waren verwende rijkelui zoontjes die met hun tijd geen raad wisten, de onderofficieren trachtten in hun schaduw te leven en de rest poogde zo weinig mogelijk te verrichten.

Zonder enige twijfel vormde de garde-civiek een schakel met de sinds eeuwen bestaande schuttersgilden die zowel in de noordelijke als in de zuidelijke Nederlanden hebben gebloeid. In sommige periodes verdedigden ze hun steden of gemeenten, op andere waren het meer ontspanningsverenigingen waarin men de wapens leerde hanteren.

Dat ze niet altijd deden wat men ervan verwachtte, blijkt uit de “Ordonnantie op het Faict vande Borgherlicke Wacht” (in 58 artikels), te Gent, in 1672 bij Bauduyn Manilius gedrukt. Daarin staan duidelijk de verplichtingen, nl. de vaandels bewaken, evenals de poorten en de stadsvestingen. Ook toen waren de taken netjes verdeeld: de adel en de notabelen bevalen en kregen daar trouwens een jaarlijkse vergoeding voor. De andere burgers moesten gehoorzamen. Voor hen hoefde alles gratis te gebeuren aangezien het ging over de eigen bescherming. De gewone man kreeg dus geen vergoeding en hij moest er het dagloonverlies op de koop toe bijnemen. Bovendien waren er heel wat boetes voorzien. De wachters (lees, de minstbegoeden) mochten geen plaatsvervanger sturen, niet te laat komen, niet slapen tijdens de dienst of de wapens verlaten, niet dronken verschijnen of zich bedrinken, niet vloeken en ook geen beledigende woorden zeggen... of zingen! Ze moesten hun eigen voedsel en hun persoonlijke wapens (de musket, een vuurroer, lonten, buskruit of een hel-lebaard) meebrengen en in uniform op de parades verschijnen.

Er moet toen reeds iets gehaperd hebben aan de militaire vlijt en de ambities van onze voorouders want de “Hoogh-Bailliu” kloeg erover: “... que la Garde Bourgeoise de la mesme Ville (de Gand) n'est pas seulement diminuée mais allée dans une telle négligence, qu'il semble impossible de la remettre dans son ancien lustre et d'obliger chacun à son devoir...”

Defilé met muziekkapel aan het Koophandelsplein – ca. 1895. (Foto Arn. Vander Haeghen).

Vanaf 1848 trachtte de Belgische regering de burgerwacht te reorganiseren en op een militaire wijze te drillen.

In datzelfde jaar kreeg het Gents stadsbestuur de "stille wenk" tot de oprichting van een onderafdeling burgerwachtruitery (de cavalerie of de garde-civiek te pîrde) en een artilleriebatterij (de kanonboeren). Dertien jaar later werd er bij Koninklijk Besluit een compagnie "Chasseurs-éclairés" (jagers-verkenners), karabiniers aan toegevoegd. Voor de Gentenaars waren dat de "chaskens". Aan hun tunieken kon men ze uit elkaar herkennen. Men sprak van de blauwen, de groenen en de roden.

De "chaskens" blijken het meest populair geweest te zijn. Zij waren de "groenen" of de "blinkdozen". Die laatste benaming hadden ze te danken aan hun officieren die schitterden van netheid en die trouwens behoorden tot de rijkste families uit de stad. Ze spraken uiteraard steeds Frans onder elkaar, gaven hun bevelen in 't Frans en lieten het aan de kundigheid van hun ondergeschikten over om hun te begrijpen.

Deze jagers-verkennersafdeling behoorde dus officieel tot de karabiniers maar in het toenmalige Gentse depot beschikte men over geen enkele karabijn. Dus werd het effectief (maximaal 75 man !) met een "lange Mie" gewapend, een gedemodeerd model uit de Napoleontische periode, hetgeen de "chaskens" met klem weigerden. Zodat ze in 1862, voor een algemene revue te Rijsel, in groep (dus voor halve prijs met de trein, door henzelf te betalen) aldaar arriveerden, gewapend met een bajonet die ze trouwens in bruikleen van hun Brugse collega's hadden meegekregen. Enkele maanden later ontving de eenheid, door tussenkomst van de Franse maarschalk Mac-Mahon, enkele karabijnen, de zgn. "carabine à tige" die men nog steeds langs de loop, door middel van een bijhorende stok, moest laden. Deze karabijn was veel korter dan de "lange Mie" maar was een vrij gevaarlijk wapen voor de schutter...

De uniformen moesten door de wachten zelf worden bekostigd, tenzij men "onvermogen" was. Dàn moest (wettelijk) de gemeentekas inspringen, wat neerkwam op de gewoonte de mindervermogenen maar liefst uit te schakelen. Daardoor werd, onrechtstreeks, het "meespelen" bij de burgerwacht een statussymbool.

Ook de voeding was voor eigen rekening, zowel tijdens de oefeningen als tijdens de revues. Men dreef het zelfs zo ver de uren te stipuleren waarop de familieleden de maaltijden mochten aanbrengen.

Daarenboven zwaaiden de hogere officieren met de tuchtreglementen waardoor wederspanningheid of nalatigheid tijdens de dienst met een behoorlijke boete (en tijdens de eerste decennia van het ontstaan der afdelingen) zelfs met gevangenis kon worden bestraft.

In 1866 werd de burgerwacht nogmaals gereorganiseerd. België had het bezoek gekregen van de Engelse "Riflemen" en men vond hun uniformen best geschikt als model voor de eigen wachters. Alle nutteloze versierse-

len werden weggelaten en men stelde de korte uniformjas voor met zwarte "brandebourgs" (lussen van galon of zijden koord die zijdelings zittende knopen over de borst verbonden) en bronzen knopen. De vroegere zwarte broek met groene band en met biesjes werd door de grijze broek met groene bandjes vervangen.

Dat uniform was wel schoon maar hinderlijk, vooral 's zomers. Dàn was het te warm. In de winter was dit dan onvoldoende, aangezien noch mantel noch cape voorzien waren. Het hoofddeksel bleef de zijden shako met verenbos. Sommigen suggereerden toen reeds de lichte kepi.

1867 zou een datum in de burgerwachtgeschiedenis worden om niet meer te vergeten. Aangezien de "Riflemen" het jaar tevoren te Brussel op een grandioze manier ontvangen en gevierd waren en ze zelfs door koning Leopold op het kasteel te Laken op een banket waren uitgenodigd, kwam in 1867 de "revanche". Tweeduizend vierhonderd uitverkozen Belgische "gardes-civiques" mochten een tiental dagen te Londen en te Wimbledon doorbrengen. Daar grepen schuttersprijkskampen plaats. Onze bloedeigen "jagertjes" waren van de partij ! Alleen reeds de reis op de Engelse kruiser "Serapis", die de genodigden aan de Scheldemonding kwam ophalen, was voor de meesten een openbaring. De gastvrijheid begon dadelijk aan dek, waar een overvloed van Engelse specialiteiten in voeding en drank werd aangeboden. Een rapport vermeldde dat het eerste contingent op zulkdanige wijze had gesmuld en gedronken (Bruegel had toen nog moeten leven !) dat de laatst ingescheepte groepen zich met een homp brood en een slok thee moesten tevreden stellen.

Eerlijkheidshalve dient gezegd dat onze vaderlandse "leiding" de voedsel-en-drankkwestie over 't hoofd had gezien — de hogere officieren voeren immers afzonderlijk op het stoomschip "Louise-Marie" — zodat sommige (mindere) burgers in geen twintig uren gegeten of gedronken hadden sinds ze hun huisdeur achter zich hadden dichtgesmaakt.

De rest van de reis verliep echter zo sympathiek en er waren zoveel "garden-parties" met overvloedig spijs en drank, dat men er jaren nadien nog over nakaartte.

Drie jaar later ontbrandde de Frans-Duitse oorlog en aangezien ons leger, om veiligheidsredenen, naar de grenzen werd gestuurd, werden de Gentse "chasseurs" verplicht bepaalde legerdiensten over te nemen. Het hoofdkwartier van de burgerwacht bevond zich toen op de Graslei. Van daaruit werden de groentjes o.m. naar de gevangenen aan de Coupure en aan de Nieuwe Wandeling gestuurd. Zo te zien waren de diensten echter niet zwaar. Zo werd b.v. toegestaan dat de wachtpost, tijdens regenvlagen, mocht binnenblijven, maar dan moest de onderofficier wel in het deurgat op uitkijk staan. De bewapening, het percussiegeweer met handlading, maakte nochtans de zaak niet gemakkelijk. De regering had daar blijkbaar klachten over gekregen want vanaf de 18de oogst kregen

Revue op de Botermarkt – ca 1890. (Foto Edm. Sacré – verz. J. van Waesberghe)

onze vrienden (tijdelijk !) geweren met patronen (het zgn. "Albini-ge-weer"). Hetgeen trouwens aanleiding gaf tot een speciaal bericht van de staf waardoor de wachters werden aangemaand bij hun eerstvolgende beurt stipt op tijd (!!) te zijn opdat ze nog een bondige verklaring over 't gebruik van het nieuwe wapen konden volgen...

Tot in 1872 kregen de garde-civieken schietoefeningen in de grachten van de Citadel; in dat jaar dacht men eraan een behoorlijke, stenen schietbaan te bouwen.

Het jaar daarop stichtte men, in het half-bataljon der jagers-verkenners, een muziekafdeling, een ontspanningsvereniging die in de loop der jaren heel wat concerten in het Casino (op de Coupure) en op onze kiosken zou geven. Bij G. Van Melle (Gent) verscheen er in 1875 een "Règlement de la Compagnie des Chasseurs-éclaireurs de Gand". Dat was niet het enige natuurlijk. De "Division d'Artillerie" en de "Subdivision de la cavalerie" hadden hun eigen reglementeringen.

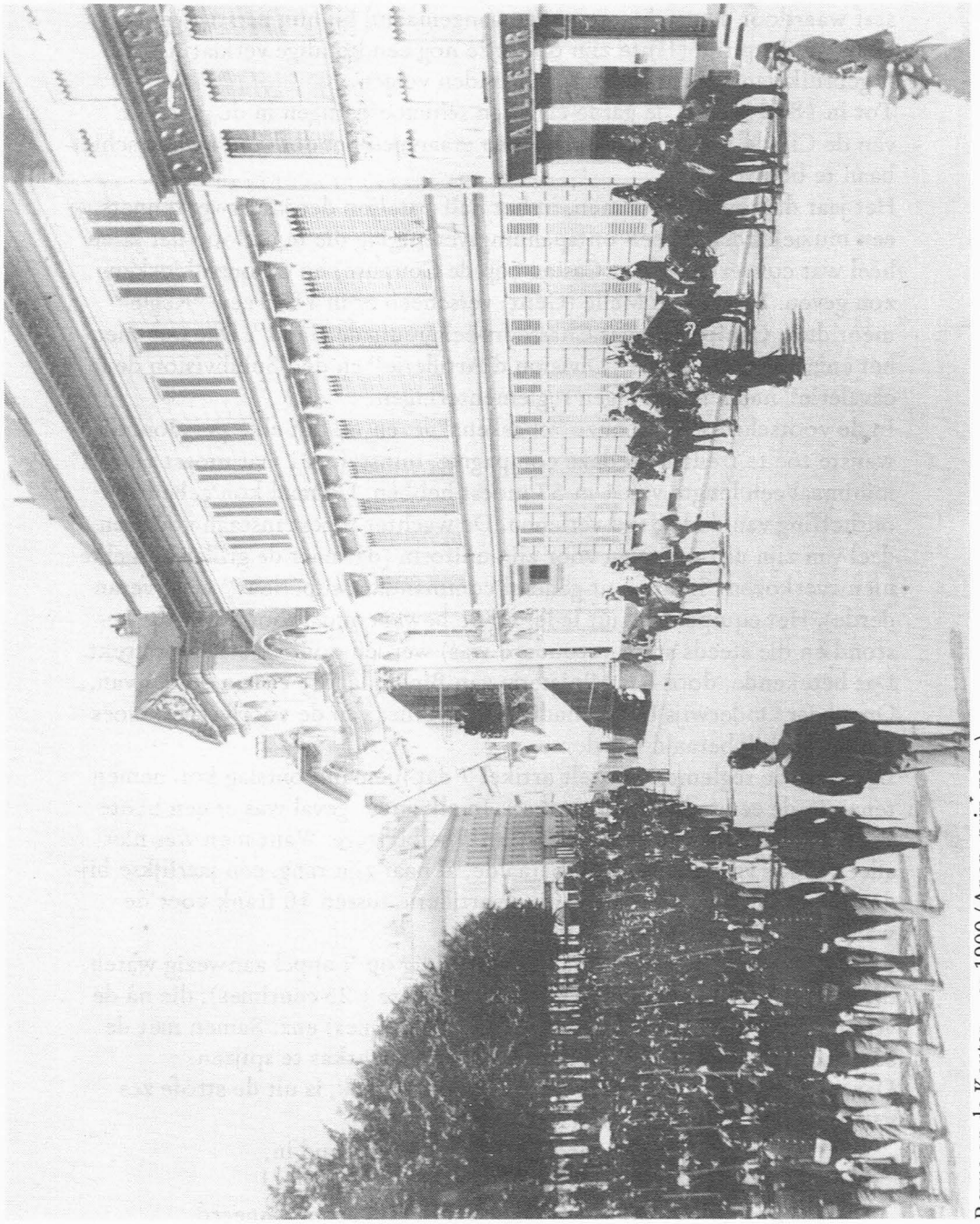
In de voorschriften van onze "chaskens" lezen we dat elke persoon, die wenste toe te treden tot deze compagnie, minstens 21 jaar moest zijn en minimaal een lengte van 1 m 57 moest hebben. De raad kon gebeurlijk ontheffing van de leeftijd verlenen. De wachter moest instaan voor een deel van zijn uitrusting en voor zijn uniform (dat naar de grillen van elke nieuwverkozen "lieutenant-général-commandant-supérieur" weer veranderde). Het equipment uit leder en de bewapening (voor zover die bestond en die steeds sterk verouderd was) werden door de staat verstrekt. Dat betekende, door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en dat van... Openbaar Onderwijs !! Beschadiging of verlies van de voorwerpen moesten natuurlijk betaald worden.

In datzelfde reglement vertelt artikel 7 dat niemand ontslag kon nemen tenzij in de eerste helft van januari. In elk ander geval was er een boete voorzien van het dubbele van de jaarlijkse bijdrage. Want men was niet alleen gratis vrijwilliger, men betaalde, al naar zijn rang, een jaarlijkse bijdrage. (In 1894 varieerde dat bij de artillerie tussen 10 frank voor de wacht en 25 frank voor de officier).

Strafbaar waren ook diegenen die niet tijdig op 't appel aanwezig waren, die rookten, of babbelden in de rangen (boete : 25 centimes), die na de vorming van het peloton arriveerden (50 centimes) enz. Samen met de stadssubsidie diende dat geld om de burgerwachtkas te spijzen.

Dat men met die "vonnissen" nogal de draak stak, is uit de strofe zes van K. Waeri's "Burgerwacht" af te lezen :

"Er was ne keer ne garde, hij trok het pierland in,
En seffens de familie, die droeg zijn wapens in,
Maar drie, vier maanden later, wierd hij gecondamneerd,
Omdat hij zonder redens, 't appel had gemankeerd !"

Revue op de Kouter — ca 1900 (Anon.-priv. verz.)

In de jaren die volgden, nam de Gentse burgerwacht deel aan de "Pacifi-catiestoet", vormde ze de erewacht te Sint-Niklaas, toen koning Leopold II er het stadhuis inhuldigde en was ze ook present te Brussel ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van Onafhankelijk België. Op 10 juli 1880 werden de "Gardes-Civiques"-afdelingen van ons land door de vorst geïnspecteerd. Twee jaar nadien was de Gentse burgerwacht in feest. Een der karabiniers, korporaal Alfons Kinsoen, behaalde de 1e prijs op de nationale schietbaan. Als blijk van waardering overhandigde het Gents stadsbestuur aan de "Garde-civique" een vlag van 1830 in bruikleen. Na elke parade moest de vlag terug naar het stadhuis. (In 1891 kregen ze een eigen vlag uit de handen van de koning.)

In 1886 trok de muziekafdeling van de "chaskens", op uitnodiging van de officieren van de "Schutterij" aldaar, naar Vlissingen. Het was de eerste maal sinds de scheiding, dat een Belgisch "militair" gezelschap naar Nederland kwam. In datzelfde jaar vierden onze jagers de 25e verjaardag van de oprichting van hun korps. Zoals altijd bij dergelijke feesten kwam daar een galavertoning in de opera en een groot banket (in het Posthotel ?) bij te pas.

Een jaar later veranderden de uniformen opnieuw. Bij de jagers-verken-ners bestond het zgn. "volledig uniform" uit een zijden shako met veren-bos (gekleurde hanepluimen ?), een groene tuniek, een grijze, lakense broek, een knapzak, een opgerolde kapotjas en zwarte handschoenen. Ging men op mars, dan werd de hoed bedekt, droeg men enkel de kapotjas en had men daarenboven een knapzak, een bekken, een eetketel en een veldfles nodig. Tijdens de winter werd de tuniek onder de overjas gedragen.

Bij ceremoniegelegenheden hoorden de zijden shako met veren, de groene tuniek, de grijze, lakense broek met biesjes, de koppelriem met de yagatan-sabel, de patroontas (!) en de zwarte handschoenen. Enkel de officieren droegen steeds witte.

De artilleristen herkende men aan hun rode tuniek, de cavalieristen aan hun blauwe. Typisch was, dat deze laatsten gewapend waren met een heel lange sabel die hun wel eens parten speelde als ze, bij revues, het onding uit de schede moesten trekken. Een onbekend gebleven dichter (Casimir Verhé ?) schreef daarover satirische verzen (129 regels) in "Une rencontre" ou "Le dernier mot sur la Garde Civique". Deze auteur liet dit in 1889 te Gent, bij drukker Eug. Vanderhaeghen, verschijnen.

Enkele jaren tevoren werd te Gent de 13de federale samenkomst van de jagers-verken-ners plechtig gevierd. Er was een "Raoût" (ofte grootse avondreceptie) in de zalen van het Casino (aan de Coupure). 's Anderendaags, 17 juli 1892, voerde men gezamenlijk manoeuvres uit op het plein te Sint-Denijs-Westrem. De 18de was er een scherp partij in de namiddag en een gala 's avonds in de opera, georganiseerd door de Melomanen.

Grote revue op Sint-Pietersplein – ca 1895. (Foto Arn. Vander Haeghen)

De 11de december richtten de groenen een banket in, ter ere van hun majoor C. Th. Timmermans. Voegen we er dadelijk aan toe dat de garde-civieken wisten wat ze deden als het op gastronomie aankwam. Al hun officiële gastmalen grepen plaats in de meest uitgelezen restaurants. (Tussen 1892 en 1894 blijkbaar steeds in het Posthotel op de Kouter, een zaak die een internationale faam had !). Het gebeurde waarschijnlijk ook elders, zoals Karelke Waeri ons als volgt beschrijft :

“Om een bewijs te geven van hun dapperheid,
Hebben ze weest dieneeren met goeden appeteit,
Bouard le sait q’la garde meurt et ne se rend pas,
Alors qu’ils ont à faire, contre une douzaine de plats...”

Om nu terug te keren tot het feest van de majoor, het menu zelf was reeds een meesterwerk. Met het portret van Timmermans in medaljon vooraan, bestond het, opengevouwen, uit twee gedeelten. Links las men de opsomming der “gangen” en wijnsoorten, rechts : het programma van de muzikale sfeerschepping (piano en zang) waaronder natuurlijk een “Ode au drapeau” en “Le défilé” niet ontbraken.

Het banket zelf bestond uit de fijnste hapjes. Het begon, zoals het toen hoorde, met de “koninklijke” oesters en dan volgden een tiental gerechten waarbij de tarbot met kappertjes, de kalfsribbetjes, de Ardense reebok en de Schotse fazanten tussen de andere delicatessen thuishoorden. Bij de wijnsoorten had men een ruime keus, naargelang de smaak en de portemonnee : Saint-Emilion (3 fr.), Château Margaux (8 fr.), Chamber-tin (8 fr.), Louis Roederer (13 fr.) enz.

Een week vroeger, de 4de december 1892, hield de “Batterie d’Artillerie de la Garde Civique de Gand” ter gelegenheid van Sinte-Barbara, een dergelijk banket in voornoemd hotel. (Op elk gebied trachtten ze elkaar de loef af te steken). Het was niet helemaal dezelfde dis maar het was niettemin even grandioos en de “Huitres Royales” vormden eveneens de smakelijke voorboden.

Het volgende jaar kreeg onze burgerwacht de handen vol. Tijdens de talrijke opstootjes en de arbeidersstakingen in verband met de bewustwording van de man-uit-de-straat, werden de garde-civieken te voet en te paard de stad ingestuurd om de orde te herstellen. Wat ze ervan terecht hebben gebracht, weten we niet. We kunnen het ons echter wel indenken.

Hetgeen hun méér lag, was het inrichten van liefdadigheidsconcerten. De 18de februari 1894 werd, in aanwezigheid van prins Albert, een dergelijk concert gehouden ten voordele van de groepen “Zondernaam, niet zonder hart” en “Het werk van de weduwen”. Dertienduizend frank bracht deze avond op en tienduizend werd onder voornoemde maatschappijen verdeeld.

Tot op dat ogenblik bleef de braafburgerlijke traditie doorgaan. Om de vijf jaar lieten de officieren zich (her)kiezen, organiseerden dan een tiental oefendagen en evenveel wandelingen, richtten een paar militaire revues in hetzij op de Coupure, hetzij op de Kouter, volgden de onvermijdelijke "maneuvers" en lieten zich tijdens banketten (in het Posthotel) en bals (uitsluitend voor de rijke burgerij) in de opera viëren om hun dapperheid en hun charmes. Want voor de officieren waren dat allemaal paradedagen.

Daarnaast kregen de gewone wachten en hun onderofficieren soms heel eigenaardige opdrachten. Tijdens de verkiezingen waren zij in de belangrijkste stembureaus van dienst. Wat zij daar moesten uitvoeren, mag joost weten maar Karel Waeri wist daarover het volgende :

"De kiezing voor de Kamers, is iets dat embêteert,
Een deel der burgerwachten was weer geconvokeerd,
De chaskens haên 't zoo lastig, men droeg van tijd tot tijd,
Met heele manden flesschen in d'universiteit."

In 1897 kwam, als een donkere wolk in een azure hemel, een nieuwe wet op de reorganisatie van de burgerwacht, wat o.m. inhield dat, in Vlaanderen, de officieren en het ondergeschikt kader de militaire en andere bevelen voortaan in het Nederlands moesten geven.

Karel Waeri scherpste zijn pen en schreef :

"Wat zag men leest gebeuren, in onze burgerwacht,
't Is waarlijk te betreuren, wat schrikkelijk gedacht,
Ne man die "tegenwoordig" durft roepen voor "present",
't Is om ervan te barsten, c'est fort, c'est insolent !

In Vlaandren Vlaamsch te spreken, 't is niet gepermetteerd,
Hij dient te zijn gegeeseld, ofwel gefusilleerd,
Zoo 't reglement verkrachten, en nogal in 't publiek,
Il a brisé la gloire de toute la garde-civique."

De eerste maanden die volgden, werd er natuurlijk niets aan de vroegere situatie veranderd. De meeste onderrichters waren trouwens Walen en zij beweerden dat men onmogelijk van hen kon eisen dat ze Vlaams spraken. Ze vonden de bevelen in 't Vlaams lachwekkend, potsierlijk.

In 1903 bleken er nog verschillende onderafdelingen te Gent, maar ook te Oostende, Antwerpen, Leuven en Tienen enkel in 't Frans te commanderen en in datzelfde jaar schreef A. Vander Mensbrugge : "Les commandements flamands dans la Garde Civique, une regrettable erreur !". Dat boekje verscheen bij A. Vandeweghe in de Nederkouter 61 alhier. De wet bleef natuurlijk van kracht en bij de eerstvolgende officiersaanduiding was er van herkiezen geen spraak meer. De heren trokken eruit. Basta ! Dat was eigenlijk van weinig belang. De oorspronkelijke functie van de burgerwacht was tegen de eeuwwisseling volledig verwaterd. De

Revue op de Kouter – defilé van de Burgerwacht gezien door Jules De Bruycker – 1912. Museum voor Schone Kunsten Gent. (Foto Edg. Barbaix)

burgerwacht werd nog in stand gehouden als een "folkloristische" traditie. Geen zinnig mens die er nog in geloofde. Wat kon er trouwens gebeuren. Leefden we niet in vrede sinds 1830 ?...

Toen, in 1914, de oorlog uitbrak, was de "garde-civique" volledig uitgerangeerd. Ze behoorde tot de geschiedenis. Enkel de feestmenu's, brochures, zichtkaarten, liedjes e.d. hielden ze in onze herinnering.

L. HOSTE

BIBLIOGRAFIE

- "Ordonnantie op het Faict van de Borgerlicke Wacht. Ghemaect ende ghestatueerd by myne Ed. Heeren den Hoogh-Bailliu ende Schepenen vander Keure der Stede van Ghendt, tot beter directie van deeze, ...", Gent, 1672.
- "Reglement voor de Exercitie van het Voet-volk der Vrijwillige Corpora, zoo ten platten Lande als in de Steden.", Gent, 1790.
- "Un mot sur la réorganisation de la garde-civique. Un Garde-Civique Gantois", Gent, 1866.
- "Réglement de la Compagnie des Chasseurs-éclaireurs de Gand.", Gent, 1875.
- "Une rencontre" (ou "Le dernier mot sur la Garde-Civique", Gent, 1889.
- Garde-Civique de Gand. Division d'Artillerie. Réglement d'ordre intérieur.", Gent, 1894.
- Waeri, P., Verzameling der volledige kluchtige en politieke liederen van Karel Waeri., Gent, 1899.
- Vander Mensbrugge, A., Une regrettable erreur. Les commandements flamands dans la Garde-Civique., Gent, 1903.
- Garde-Civique de Gand. Demi-bataillon de chasseurs à pied. Fêtes (organisées les 20-21 et 22 juillet 1912 à l'occasion du cinquantième anniversaire de la constitution du corps), Gent, 1912.